

NAIVITET OG KYNISME - OMKRING DET TOTALE OG DET TOTALITÆRE.

Martin Jay: "Marxism and Totality - The Adventures of a Concept from Lukacs to Habermas". Polity Press, Cambridge 1984, 576 s.

I Adornos tiltrædelsesforelæsning ved det filosofiske fakultet i Frankfurt 1931 hed det: "Den, der i dag vælger filosofisk arbejde som erhverv må fra starten opgive den illusion, som kendetegner tidligere filosofiske udkast: at det skulle være muligt, i kraft af tænkningen, at begribe totaliteten af det virkelige. Ingen retfærdiggørende fornuft vil kunne genfinde sig selv i en virkelighed, hvis ordening og skikkelse smadrer præntion om fornuft; kun polemisk frembyder virkeligheden sig som hel for den erkendende, mens den alene i spor og ruiner rummer håbet om engang at blive en rigtig og retfærdig virkelighed. Filosofi, som i dag fremstiller den som sådan, tjener ikke andet end at tildække virkeligheden og forveje dens nuværende tilstand".

Martin Jay har skrevet en omfattende, imponerende og uhyre informativ bog med titlen: "Marxism and Totality - The adventures of a Concept from Lukacs to Habermas". Undertitlen spiller på en klassisk titel i den Marxkritiske tradition, nemlig Merleau-Pontys: "Les aventures de la dialectique" fra 1955. Men i modsætning til Merleau-Ponty er Jay ikke så dømmende og fordømmende overfor marxismen. Bogen handler om en bestemt gruppe marxister, nemlig "de vestlige"; en betegnelse, der i øvrigt først blev gængs efter Merleau-Pontys nævnte bog, hvor det blev hævdet, at selv ikke "den vestlige marxisme" - altså den, der opstod i 20'erne, som bortset fra få undtagelser ikke havde politisk gennemslag,

som er forblevet et intellektuelt anliggende, men som genåbnede og fornyede den Marxske tæknings filosofiske dimension - selv ikke den gik fri for implicit at understøtte det stalinistiske diktatur. Fra da af har betegnelsen vestlig marxisme fundet udbredelse som deskription, invektiv og eloge.

Når Jay skriver om denne marxisme, om dens totalitetsforståelse, eller om dens problemer vedrørende totalitetsbegrebet, er det hverken for endnu engang at rakke ned på den, for endnu engang påstående at pege på dens kryptotalinisme, eller for måske oplivet at skrive nekrolog. Der er nok flere grunde til, at bogen kan skrives netop nu: for det første fordi der for tiden - mest markant i poststrukturalismen og postmodernismen - er en uhyre udbredt opfattelse af, at tænke i totaliteter er at tænke totalitært (rent bortset fra det analytisk uforvarsvarlige). Denne uhyre udbredte konjunktur kan, som så ofte før set, netop selv skabe sig sit modspil. For det andet er bogen i højeste grad inspireret af, men ikke distanceløst ukritisk overfor, den fornyelse af holismediskussionen, som markant blev iværksat med Habermas' store bog "Theorie des kommunikativen Handelns" fra 1981, der er et uomgængeligt modspil til de alt for letkøbte anti-totalitetstænkningers konjunktur. Habermas' bog kan ikke ædrueligt kaldes totalitær i sine effekter, den kan næppe heller kaldes udiferentieret. Hvorom alting er: den demonstrerer, at en marxistisk inspireret holisme næppe kun kan betegnes som museumsagtig (og hvis nogen skulle have kunnet finde trøst i, at Habermas alene kunne fremsætte sin teori under forudsætning af, at han negligerede en infight med poststrukturalismen og postmodernismen, så skulle hans seneste mastodont "Der philosophische Diskurs der Moderne" 1985 også kunne vække dem af denne slummer). Endelig

angiver Jay selv, at "Hvis - som mange af kritikerne hævder - totalitet betyder afslutning og død, forskellens, begærets og ikke-identitetens ophør, så tvinger truslen om et globalt ragnarok os ikke desto mindre til at tage totaliteten alvorligt. Flugten ind i de "specifikke" intellektuelles antiholistiske partikularisme i modsætning til de "universelle" intellektuelles position - som Foucault og andre foreslår - undviger konfrontationen med denne uomtviselige realitet. Det grænseløse karnevalistiske spil, som poststrukturalisterne er så glade for, kan vise sig at ophøre mere pludseligt og mere definitivt end de - lige som enhver anden - vilde ønske, medmindre der findes midler til at hindre en nuklear totalisering. Og uden at vor jordiske eksistens anerkendes som en kompleks sammenvævedhed og henvisethed til hinanden, er der ingen grund til at tro, at en sådan løsning skulle kunne findes" (s. 536). Måske er dette en illusion - som Adorno påstod det - at tro, at det i kraft af tænkningen er muligt at begribe totaliteten af det virkelige. Imidlertid bør et sådant dictum næppe få status af at være et forbud imod at tænke i sammenhæng. Sker dette, så er en illusion erstattet af en naiv kynisme. Dette er credoet i Jay's bog.

Den handler, som titlen siger, om totalitetsbegrebet i den vestlige marxisme fra Lukacs til Habermas. Som nævnt er betegnelsen "vestlig marxisme" indarbejdet. Alligevel er den næppe helt entydig: den rummer en række positioner med familielighed dels i, hvad positionerne forholder sig kritisk til dels i, hvad de arbejder med som problemstillinger. Et fællespræg er opgøret med II. Internationaleteoridannelser; et andet, at den vestlige marxisme primært har været et europæisk (vesteuropæisk) fænomen; et tredje, at denne marxisme primært har været teoretisk orienteret, og

at den som følge heraf meget sjældent har haft politisk-masseeffekt. Et fjerde moment har været, at den filosofisk har fornyet den Marxs teori ved bl.a. at indoptage refleksionsdimensioner fra såvel den forudgående filosofiske tradition som de nye videnskaber i dette århundrede. Et femte, og for Jays bog afgørende fællestræk markeres således: "Deres 'uorganiske' forhold til dem de talte for, kom ikke alene til udtryk i den lukkethed, der prægede deres sprog, men også - og måske mere grundliggende - i et af de afgørende begreber i deres diskurs. Dette begreb, 'totalitet', havde en særegen plads i alle vestlige marxisters leksikon"(pg.12).

Jay gør korrekt opmærksom på, at holismeproblemet ikke er noget, som en vestlig marxisme har haft patent på: holistiske teoridannelser har eksisteret før nogen form for marxisme har gjort sig gældende, og holisme har også i dette århundrede været fremført uden antydning af marxistisk selvforståelse eller inventarisering. Alligevel er det sikkert - som Jay hævder det - frugtbart og korrekt at sige, at holismeproblemet har været det mest gennemgående i karakteristikken af, hvad der kan kaldes vestlig marxisme. "Men skønt de kollektivt følte sig tiltrukket af totalitetsbegrebet, så var de på ingen måde forenede i deres forståelse af dets betydning eller i deres vurdering af dets fortjenester. Tvært imod kan det siges, at størstedelen af den underjordiske strid i denne underjordiske tradition har drejet sig om dette begrebs implikationer" (s. 14). At rekonstruere denne vestlige marxismes holismediskussion har aktualitet, fordi problemet vedrørende tænkning i sammenhæng og helheder måske i dag er mere påtrængende end nogen sinde før - og fordi netop denne tradition kan levere indspil i og forlæg for et sådant projekt samtidig med, at den også demonstrerer hvilke former for holismetænk-

ning, der uigenkaldeligt er passende. Af flere grunde er en sådan rekonstruktion ikke nogen let opgave: det filosofiske materiale, der foreligger, er meget omfattende, tilgange og differentieringer lige så; hvortil kommer, at der i præcis forstand netop ikke er tale om en tradition, i betydningen at der fra den ene generation til den anden overleveres en viden og en erfaring, som så kumulativt viderebearbejdes. Det er kun ex post, at der kan tales om en tradition som noget sammenhængende. Og dette sidste ikke mindst fordi, som Jay rigtigt fremhæver det: "Generelt har de vestlige marxister været hårde imod deres fæller, hvis de overhovede nedlod sig til at udvise kendskab til hinanden. I klassisk form stillende det til skue, som Freud en gang kaldte de små forskelles narcissisme, bagtalte og nedvurderede de meget ofte hinanden, og ikke sjældent efter at have fejlfremstillet de positioner, de angreb" (s. 10).

Denne de små forskelles store narcissisme er beundringsværdigt og konsekvent undgået i Jays fremstilling, og det på trods af, at hans sympatier er tydelige nok. Det er ikke bare et tilfælde, at han kaldes Frankfurterskolens historiker, her ligger også hans sympati, og det er også her, nemlig hos Habermas, at Jay mener at finde det aktuelle marxistiske svar på holismeproblemet. Men i modsætning til de små sko, som næsten alle frankfurtere har gået i (bortset fra Habermas), så har Jay blik for ligheder og partielt sammenfaldende intentioner hos personer, der selv ikke bare ikke kunne se dem, men tvært imod på det skarpeste kritiserede hinanden. Som eksempel kan her tjene Jays informative og distinkte gennemgang af Althusser, hvis politiske selvforståelse så absolut ikke har Jays sympati. Det hedder her afsluttende: "De løsninger, Althusser foreslog, har måske ikke kunnet overleve en om-

hyggelig gennemtænkning, men det har genstanden for hans forbitrelse heller ikke kunnet. Skønt der lejlighedsvis stadig i dag udfoldes store bestræbelser på at genoplive den lukacsske totalitetskonception, så er det vanskeligt at undgå - sammen med Althusser og hans uafvidende allierede i den kritiske marxistiske gruppe - at konkludere, at den ikke længere er levedygtig i sin klassiske form" (pg. 422). Jay viser nu - stik imod Althusser selvforståelse, men måske på grund af hans alt for homogeniserede og monolitiske opfattelse af hegelmarskismen - at der netop omkring holismeproblematikken er store ligheder mellem Althusser og Adorno. Et andet eksempel på det samme kommer frem i Jays gennemgang af Della Volpe og hans opgør med den såkaldte "irrationalistiske og romantiske" Frankfurterskole (s. 431).

Bogens første kapitel handler om "The Discourse of Totality Before Western Marxism". Og det er nok det svageste kapitel i hele bogen. Nu kan der ikke med rimelighed forventes en dybtgående og detaljeret redegørelse for holismen i den occidentale tradition fra antikken og frem til begyndelsen af det 20. århundrede på 60 sider. Hvad der imidlertid kan irritere ved den kortformspræsentation, som Jay leverer, er to forhold. For det første, at der ikke markeres en perspektivering af holismeproblematikken. Men i hvert fald siden Hegel er det ikke vanskeligt at demonstrere, at det aktuelle problem omkring holismen er udløst af det moderne, der tillige præger den form, hvor i holismeproblemet reflekteres. For det andet gås der alt for isolerende direkte til holismeideerne. Der gives alt for få støttebegreber og indirekte begrebsliggørelser, der kunne give kød på totalitetsbegrebets historie, indhold, skiftende funktion og motiv. Ikke alle holismepositioner er nævnt, men mange - måske også

for mange. I hvert fald præsenterer dette første kapitel sig snarere som en katalogagtig belæsthed end som en problematikformulering.

Derefter følger så bogens egentlige felt, nemlig holismereflektionen i den vestlige marxisme. Personerne, der gennemgås er Lukacs, Korsch, Gramsci, Ernst Bloch, Horkheimer, Herbert Marcuse, Adorno, Henri Lefebvre, Goldmann, Sartre, Merleau-Ponty, Althusser, Della Volpe, Coletti og Habermas.

Bogen afsluttes med en epilog: "The Challenge of Post-Structuralism". Da Habermaspositionen, som nævnt, optræder som den aktuelle og uomgængelige marxistiske holismereflektion i Jays fremstilling, giver det god mening at slutte bogen med et kapitel om poststrukturalismen. Fordi den er aktuel, fordi den - hvis den har noget fællestræk ud over at være post-strukturalisme - kan siges at have et enhedspræg i fjendskabet mod holismetænkning, og fordi den udgør et markant alternativ til den vestlige marxisme, og også ofte forstås sig som Habermaskritisk. Kapitlet rummer ikke en systematisk gennemgang af forskellige poststrukturalismer, men udgør heller ikke blot en katalogagtig oversigt. Der er valgt to positioner som centralperspektiveringer, nemlig Foucault og så Alvin Gouldner. Denne sidste har i sin bog "The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class" (1979) søgt at pege på en sammenhæng mellem klassisk intellektualitet og så totalitarisme, ved det at de intellektuelle, med deres traditionelle selvtilid til deres privilegerede position som en der muliggør sammenhængs- og totalitetstænkning, indirekte kommer til at fungere som den autoritære stats nye klasse. Gouldner er interessant i sammenhængen dels fordi han peger på et problem, der passer som fod i hose på poststrukturalismens videnskabelige holismekritik, dels fordi

hans påpegninger, hvis de er rigtige, rammer den appellinstans og den praksistransformator, som er central i Habermas' projekt. Foucault tages op dels fordi han måske har været den mest prominente poststrukturalist, og dels fordi han på engang er Habermas' poststrukturalistiske ækvivalent, men samtidig også en mulig dialogpartner: "Der er tegn på at Foucault, lige som Habermas, er villig til at gå bag om sin oprindelige position, delvist på baggrund af en dialog med kritikerne. Det er således muligt, at en refleksionsudveksling mellem disse to - hvad enten den sker direkte eller indirekte - vil kunne frembringe lys såvel som den uundgåelige hede" (pg. 529). Jays bog er skrevet før Foucaults død i juni 1984. Dermed er den også skrevet før Habermas' "Der philosophische Diskurs der Moderne" (1985), hvor han - for første gang - eksplicit og grundigt går ind i den poststrukturalistiske diskussion. Den udfordring, som poststrukturalismen får status af at have i Jays sidste kapitel, er med Habermas nye bog taget op, og det er netop gjort på en måde, som producerer "lights as well as inevitable heat". Det kan tilføjes, at bogen rummer en præsentation og kritik af Foucaults udvikling og position, hvor kritikken og præsentationen er båret af den dybeste respekt for Foucaults originalitet. Måske ikke mindst derfor er Habermas' gennemgang af Foucault af en sådan kvalitet, at den nærmest er uden alternativ. Det kan endvidere tilføjes, at Albrecht Wellmer i "Zur Dialektik von Moderne und Postmoderne - Vernunftkritik nach Adorno" (Frankfurt/M 1985) i forlængelse af Habermaspositionen fører diskussionen med poststrukturalismen frem til postmodernismen.

Totalitetskonceptioner og holistiske refleksionsfigurer kan være og har været vidt forskellige. At sige at en tænker er holist, er i og for sig næsten intetsigende,

hvis dette udsagn ikke kvalificeres med bestemmelser af, på hvilken måde og i hvilken henseende holismen artikuleres. Jay opererer i sine betragtninger med tre forskellige komponenter til totalitetsbegrebet, komponenter, der hver især kan stå alene, men som også kan supplere hinanden, og som endvidere kan have vidt forskellige betoning i de forskellige totalitetsteorier. De tre komponenter er: 1. totalitetsbetragtningens diakrone ("longitudinal") kvalitet, hvor historien betragtes enten som havende et simpelt genetisk oprindelsesprincip, eller hvor den betragtes som noget, der kan terminere i en simpel, homogen identitet. 2: totalitetsbetragtningens synkrone ("latitudinal") kvalitet, hvor en samtids kompleksitet reflekteres ud fra en eller anden art af overgribende determinations. 3: totalitetsbegrebet kan være deskriptivt eller normativt, og i sidste tilfælde kan der være tale om såvel en positiv som en negativ norm. Ud over disse tre komponenter kan totalitetskonceptionen være baseret på en subjekt-objektlogik (bevidsthedsfilosofisk funderet), en strukturalistisk begrebslighed, en system-funktionalistisk tilgang eller en kommunikationsteoretisk konceptualisering. Og der kan være blandingsformer af disse.

Den vestlige marxisme grundlægges i 1920'erne. Men hvorfor kom holistiske konceptioner i så høj grad til at præge den? Jay giver to svar: for det første må totalitetsbetragtningen ses som et opgør med II. internationales økonomiske reduktionisme under inspiration af Lenin: "Hans revolutionære succes kunne interpreteres, og blev det af Lukacs og andre, som et resultat netop af hans dialektiske greb om totaliteten af de sociale relationer i al deres konkrete kompleksitet" (pg. 67). For det andet peger Jay på, at den vestlige marxismes grundlæggere alle var skolet i den borgerlige tænkning, der i

modsætning til marxismen efter Marx havde "holdt totalitetskonceptionen i live og udviklet den på frugtbare måder" (pg. 68). Der tænkes her især på Durkheim, Croce og Max Weber.

At datere den vestlige marxismes oprindelse er ikke vanskeligt, og om dette punkt hersker der heller ikke tvivl i den teorihistoriske forskning. Den opstod i og med Lukacs' "Geschichte und Klassenbewusstsein" fra 1923. Til bogens kvaliteter og ingredienser hører bl.a.: 1. at marxismen føres op på et tidssvarende intellektuelt niveau ved at genåbne den filosofiske dimension i marxismen; 2. at Lukacs foregreb indsigterne fra Marx' ungdomsskrifter; 3. at forskellen mellem Marx og Engels blev markeret; 4. at der blev leveret et filosofisk forsvar for og en retfærdiggørelse af Den russiske Revolution og endelig 5. at totalitetsbegrebet blev emfatisk genintroduceret i marxismen.

Lukacs' totalitetsbegreb hviler på to filosofiske baser, som begge formuleres før Marx. Dels annekteres og principialiseres det såkaldte verum-factumprincip formuleret af Vico. Princippet siger, at det, og kun det mennesket selv frembringer, kan det forstå; til gengæld skulle dette via menneskelig praksis frembragte også kunne blive absolut transparent. Og dels videreføres den hegelske historiefilosofis metasubjekt, ånden, som igennem en odysse genfinder sig selv i historien ved at historien nu ikke er andet end dens udtryk. Det Lukacske totalitetsbegreb er således konciperet på filosofiske baser før Marx, men det inventariseres af Marxske begreber og bestemmelser, hvor ikke mindst proletariatet overtager åndens funktion. "I overensstemmelse med dette begreb udtrykker helheden et skaber-subjekts intentionalitet og praksis, et skaber-subjekt som genkender sig selv i den objektive verden

omkring det. Andre måder at ud-tale samme pointe på er at kalde dette totalitetsbegreb "genetisk", "refleksivt" eller "selv-aktiverende", fordi det hele forstås som en refleksion af dets egen genese, produktet af dets egen praksis... Den vestlige marxismes brug af totaliteten kan siges at være begyndt med dette ekspressivistiske totalitetssyn, omend... den afgjort ikke endte med det" (pg. 108-109). Ud over de analytiske problemer en sådan simpel ekspressivistisk totalitetskonception kunne give og gav anledning til, var der især tre punkter, hvor konceptionen var mere end problematisk. For det første byggede den på en antagelse om den historiske tid som homogen og udviklingen som linear og bundet til et nødvendighedsparadigme. For det andet måtte naturen ekskluderes af totalitetskonceptionen (på grund af verum-factumprincippet) og for det tredje var konceptionen udtryk for, hvad man kunne kalde humanistisk hybrid eller artsimperialisme, for så vidt som naturen og alt ikke humanant blot fik status af at være humanitetens realiseringsmiddel. Lukacs' senere forfatterskab brød med flere af de afgørende konstitutioner i dette totalitetsbegreb. Og al senere vestlig marxisme - ses der bort fra Lucien Goldmann - har gjort op med det, men samtidig ofte ligget under for dele af det.

Samtidig med udgivelsen af "Geschichte und Klassenbewusstsein" udkom Karl Korsch' "Marxismus und Philosophie", også dette værk er klart holistisk i sin ambition, men langt mere historicistisk og aktivistisk end den Lukacske variant. Korsch' værk fik ikke samme betydning for den vestlige marxisme som Lukacs' - måske på grund af de utallige selvmodsigelser, han løb ind i. Langt mere virkningsfuld var en tredje person i den vestlige marxismes første generation, nemlig Gramsci. Jay viser, at Gramsci uafviseligt

tænkte holistisk, men at hans konception egentlig rummer to forskellige holismer: dels en på flere måder Lukacsanalog historiefilosofisk funderet totalitetskonception (dog frigørende sig fra det rene verum-factumprincip), og dels en mere kommunikationsteoretisk orienteret: "I stedet for et meta-subjekt ved processens start og som skabende totaliteten ekspressivt, foregår der en intersubjektiv totalisering som kompletteres i fremtiden, hvis overhovedet. Denne totaliserings grundlag er ikke mindre kulturelt end økonomisk. Faktisk implicerer den fuldbyrdelsen af et sprogligt forenet fællesskab omkring betydningsrelationer" (pg. 159). Denne sidste variant ses af Jay som grundlaget for Gramscis originale bidrag til den vestlige marxisme: "hans understregning af nationale forskelle og hans pointering af de intellektuelles rolle i forbindelse med dannelsen af et nyt kulturelt hegemoni" (pg. 162). Den fjerde af grundlæggerne af den vestlige marxisme, Ernst Bloch, var allerede i udgangspunktet diskuterende med Lukacs. Selv om Bloch ikke kom fri af alle Lukacs' totalitetsbegrebs elementer, så ændrede han dog på flere afgørende måder dets restriktivitet: der markeres en relativ autonomisering af de sociale sfærer, som irreduktible til et genetisk center; der skete en klar sprængning af den homogene temporalisering til fordel for en emphatisk understregning af usamtidigheder og endelig blev naturen nu inddraget for fuld kraft i totalitetsbegrebet, sådan at man næsten kan tale om Blochs tænkning som en marxistisk kosmologi. Men lige som Korsch havde Bloch ikke før 60'ernes nye venstre nogen egentlig gennemslagskraft. Det var og forblev Lukacs' konception, som udgjorde inspirationsbasen og skydeskiven for den følgende generation af vestlige marxister.

Denne følgende generation er især i det tyske præget af fascismeer-

faringen og tiltagende skepsis overfor socialismens mulighed. Jay giver nu en god gennemgang af Frankfurterskolens udvikling fra dens meget Lukacspåvirkede socialfilosofi i starten af 30'erne henover afviklingen af den positive normative totalitetsbetragtning og den dybe pessimisme i Horkheimer og Adornos "Dialektik der Aufklärung" frem til Horkheimers tavshed i 60'erne, Marcuses genoptagelse af det aktivistiske moment og frem for alt Adornos definitive totalsprængning af det Lukacsske totalitetsbegreb. Denne sprængning var polemisk allerede mere end antydet i Adornos inaugurationsforelæsning, som vi citerede fra i starten her, men den blev først filosofisk systematisk gennemført i "Negative Dialektik" fra 1966. Totalitetsbetragtningen er nu afløst af den mikrologiske analyse - dog latent fastholdende en sammentækningsintention. Man kan pege på visse mangler i Jays Adornogennemgang. Således at han ikke har nok blik for asymmetrien mellem totalitet og fornuft hos Adorno, endvidere, at han ikke i tilstrækkeligt omfang indarbejder "Ästhetische Theorie" fra 1970. Alligevel må gennemgangen siges at være informativ, og flere af hans påpegninger af aporier hos Adorno er interessante. F. eks. hans fremhævelse af, at "den mikrologiske betoning af den mindste detalje gik hånd i hånd med den makrologiske understregning af den største helhed" (pg. 272).

Der følger så en gennemgang af den franske vestlige marxisme (Lefebvre, Goldmann, Sartre, Merleau-Ponty og Althusser). Meget informativt indkredses den historiske og sociokulturelle kontrast mellem den tyske og den franske marxismetradition (af uforståelige grunde nævner Jay ikke Bruno Schochs vigtige arbejde "Der Marxismus in Frankreich seit 1945", Ffm. 1980). Og frem for alt får Jay fint fremdraget den specielle og specielt reductive læs-

ning af både Heidegger og Hegel, som foretages af Sartre og Merleau-Ponty, og som får effekter i deres marxisme og deres holismekonceptioner. Ud over at den franske tradition stort set kan karakteriseres ved at være forsinket i forhold til den tyske, og at den - frem til Althusser - i mangt og meget blot genopvarmer problemstillinger, som allerede var blevet gennemtematiseret i den tyske tradition, så er den franske tradition efter Resistance karakteriseret ved, at den i høj grad indoptager fænomenologiske momenter, og at dens totalitetsbegreb transformeres til et totaliseringsbegreb, der er fremtidsåbent og uden de historiefilosofiske under- og overtoner, som karakteriserede det Lukacsske begreb. Med Merleau-Ponty er et Hegelsk-Lukacssk totalitetsbegreb erstattet af et fænomenologisk-strukturelt, hvor totalitetsbegrebet helt mister de normative konnotationer. Strukturalismen, især i dens Levi-Strauss'ke udformning fik i tresserne en stor ressonansbund i fransk intellektualitet. Her blev den bevidsthedsfilosofisk tænkte totalitetskonception baseret på subjekt-objektlogicitet erstattet af en strukturel kausalitet, som grundigt gjorde op med meta-subjektideen og hermed med det ekspressivistiske i holismen. Det blev Althusser, der frem for alt indarbejdede denne strukturopfattelse i marxismen, og det i en trefrontskrig: nemlig contra Hegelmarxismen, den eksistentialistisk-fænomenologiske og ortodokse dialektiske materialisme. "Snarere end at være centreret omkring et oprindeligt og stadig effektivt princip, som manifesterede sig i alle dens disparate momenter, var den marxistiske totalitet et decentreret hele, der hverken havde et genetisk oprindelsespunkt eller en teleologisk terminering" (pg. 406). Jay fremdrager nu en række aporier og problemer, som Althusser's konception løb ind i, og som kun til dels blev afværget gennem hans

selvkritik. Det drejer sig bl.a. om verificationsproblemet, sandhedsbegrebet, ideologi-videnskab-komplekset og historiekonceptionen. Ingen af Althusser's løsningsforslag kan holde - mener Jay - men lige så vigtigt er det, at ingen variant af den Lukacs-ske totalitetskonception efter Althusser's angreb længere kan fremføres.

I den italienske tradition - den eneste, hvor vestlig marxisme har haft politisk betydning - fremdrages Della Volpe og Coletti. Der er på mange måder klare lighedstræk mellem disse og Althusser, ikke mindst i afviklingen af det Hegelsk-Lukacs'ske totalitetsbegreb og kritikken af den Hegelske fornuftsbegreb contra det Kantske forstandsbegreb. Men også i lighed med Althusser formuleres der næppe holdbare alternativer. Hos Coletti - i stil med Merleau-Ponty - opgives marxismen: den karakteriseres som en pseudovidenskab og dens totalitetsambition som et blændværk.

Hermed var det marxistiske totalitetsbegreb lagt i ruiner. Hvis det skulle genopstå, måtte der ske en helt ny grundlæggelse. Det er Jays opfattelse, at dette er sket med Habermas. Vi kan ikke her gå i detaljer med Jays gennemgang af Habermas' udvikling, blot sige, at det lykkes Jay på små 50 sider at præsentere det encyklopædiske projekt, som karakteriserer Habermas' position uhyre differentieret og præcist. Ingredienserne fremhæves således: "I virkeligheden kom Habermas' fulde frigørelse fra en ekspressivistisk holisme ikke i stand før han i sin store syntese optog fire yderligere ikke-marxistiske indflydelseskilder: sociologisk systemteori, der hjalp ham med at reformulere det synkrone ("latitudinal") aspekt ved totalitetsbegrebet; psykologisk indlærings- og udviklingsteori ("learning theory"), der tillod ham at omarbejde totalitetskonceptionens diakrone ("longitudinal") aspekt; den

lingvistiske drejning i den anglo-amerikanske filosofi, som hjalp ham med at udvikle et ikke-transcendentalt normativt aspekt ved totalitetskonceptionen; og den sociologiske tradition vedrørende modernisering fra Weber til Parsons, som udrustede ham med en mere end blot lingvistisk base for hans normative standarder" (pg. 483). Jay er ikke blind overfor problemer i dette gigantprojekt: "Hvad om sproget ikke ses som værende en modgift til naturen og menneskets indkapsling i den, men snarere tillægges status af at være et i det mindste delvist udtryk for selve menneskets irrationelle naturalitet?" (pg. 508). Han har dog en trøst: "Habermas har tidligere været villig til konfrontationen med angriberne; til at tilbagevise dem, når han kunne, og til at lære af dem, når han ikke kunne" (pg. 509).

Martin Jay har med "Marxism and Totality - The Adventures of Concept from Lukacs to Habermas" skrevet en meget vigtig og informativ bog, der uden tvivl vil blive en klassiker - og gid den også måtte blive læst af såvel de marxister, der alt for let er blinde overfor totalitetsbegrebets problemer, som af dem, der er blændede af deres alt for letkøbte anti-marxisme.

Hans-Jørgen Schanz